

SER DONA: EL CAMÍ VERS LA SUBJECTIVACIÓ

Concepció Garriga i Setó

Aquest article és un resum del llibre “La sexualidad femenina, de la niña a la mujer”, de la Emilce Dio Bleichmar. En llegir aquesta obra ingent, i produïda a casa nostra vaig valorar enormement la tasca que aquesta dona està realitzant. Em va emocionar especialment pel fet que és una persona que fa anys que conec, amb qui vaig tenir l'honor de compartir taula en unes jornades. La lectura de la seva obra, que és la seva tesi doctoral, m'ha confirmat en la meva percepció de fins a quin punt té sentit que continuem parlant de la construcció de la subjectivitat de la dona. És un camí que, no només no està acabat, sino que és ple d'entrebancs, d'errors i de desviacions, i això té importància per cada dona concreta que cerca el seu lloc, que cerca alguna clau pels seus problemes emocionals i sexuals.

Permeteu-me entrar en matèria amb uns fets de la realitat: a) hi ha un informe de les Nacions Unides de 1980 que afirma: les dones constituïm la meitat de la població, realitzem gairebé els dos terços de les hores de treball, rebem una desena part dels ingressos mundials i poseïm menys d'una centèsima part de la propietat mundial. b) Aquests darrers anys ha sortit a la llum amb una claretat enlluernadora la violència domèstica que pateixen moltes dones a casa nostra. c) A l'AVUI del 28 d'octubre de 1998, en Jordi Garcia-Petit hi publicava un article que feia esgarriar titulat “En perill de mort per ser dona” on denunciava la situació que estan patint milers de dones de tot el món, especialment musulmanes, només pel fet de ser-ho. Hi aportava dades com aquesta: Hi ha actualment uns 130 milions de dones en el món islàmic que han sofert algun tipus de mutilació genital. El món occidental està lluny d'aquestes pràctiques generalitzades, però participa d'una manera més subtil en el menyspreu d'allò femení. A quina distància és difícil de quantificar. Simultàniament a casa nostra, en el món occidental: d) L'Araceli Segarra va fer l'Everest el 1997, e) Hi ha dones por tot arreu fent tot tipus de coses.

Hi ha varies preguntes que em sorgeixen davant d'aquesta realitat, una és com se sosté una situació tan clarament desigual; i l'altra és com afecta aquesta realitat a la subjectivitat de cada dona concreta.

Crec que aquestes preguntes es poden respondre des de molts nivells. Jo intentaré una aproximació per la via psicològica. Començaré constatant, amb la Emilce, que la desautorització de la feminitat és un fet a totes les cultures i en tots els temps i impregna profundament els sistemes d'adquisició i de reproducció individual de la identitat sexuada. El sistema sexe-gènere, sistema pel qual cada persona concreta adquireix la seva

identitat sexual és la clau que seguiré i desenvoluparé, una de les que crec que expliquen el manteniment d'un món desigual i la que ens mostra com cada dona és afectada per aquest.

Abans explicaré que em nodreixo de lectures d'autores amb una forta formació psicoanalítica, i que se situen en una òrbita postfreudiana, que en les seves pròpies paraules van més enllà de l'ortodoxia psicoanalítica: Nancy Chodorow, Jessica Benjamin, Emilce Dio Bleichmar, Carol Gilligan... Amb això vull deixar clar que el que ve a continuació són comentaris crítics respecte a aspectes de fons, però que de moment per a mi no invaliden tot l'edifici de la psicoanàlisi. Continuo utilitzant la metodologia psicoanalítica en el meu treball perquè em segueix servint en la meua pràctica com a psicoterapeuta individual i en grup, perquè està la base de la meua formació com a analista bioenergètica.

Atès que el que vaig a fer a continuació és esmentar els textos de Freud, proposo fer una referència breu de les nocions contingudes en els seus textos més emblemàtics on es pot veure com per ell la sexualitat -entenent la sexualitat en sentit ampli, com a identitat sexuada- ve determinada per la biologia, i on es pot veure l'esbiaix de la seva visió. (Les referències són literals i traduïdes del castellà per mi mateixa). La primera noció, cronològicament parlant a la que volem fer esment, és del 1908, es troba a "Tres assaigs per a una teoria sexual. La sexualitat infantil" i diu: "La hipòtesi de que ambdós sexes posseeixen el mateix aparell genital (el masculí) és la primera d'aquestes teories... La nena no crea una teoria semblant en veure els òrgans sexuals del nen diferents dels seus, el que fa és sucumbir a l'enveja del penis, que culmina en el desig de ser també un noi. (Teoria del sexe únic). A "La dissolució del complex d'Edip (1924)" afirma: l'antòmia és el destí. El clitoris de la nena es comporta com un penis, però quan ella té ocasió de comparar-lo amb el penis de debó d'un nen sent aquest fet com una desventatja i un motiu d'inferioritat. Després diu que la nena suposa que va perdre el penis per castració, i que accepta això com a fet consumat. En el complex d'Edip la renúncia al penis ha de tenir una compensació, la nena passa de la idea de penis a la idea de nen, i que aquest nen serà un regal del pare. En aquest mateix text Freud afirma que el seu coneixement del procés evolutiu de la nena és força insatisfactori i incomplet. Si passem a "Algunes conseqüències psíquiques de la diferència sexual anatòmica (1925)" fa una pas més i diu que la nena s'adona que el penis és molt visible i de grans proporcions; que el reconeix a l'acte com a símil del seu propi òrgan petit i inconspicuo, i des d'aquest moment cau víctima de l'enveja fàl·lica. D'aquí surt el complex de masculinitat, és a dir, algun dia tindrà un penis i arribarà a ser com un home. O bé, comença a compartir el menyspreu de l'home per un sexe tan

defectuós, i en culpa a la seva mare. Finalment, parla de la masturbació clitoridiana com a masculina, i s'adona que les nenes tendeixen menys a recorrer a la masturbació que els nens. Ho atribueix a repressió de la sexualitat masculina, perquè pugui desenvolupar-se la seva feminitat. En aquest text Freud diu literalment “La divergència entre el desenvolupament sexual masculí i el femení és una conseqüència comprensible de la diferència anatòmica entre els genitals i de la situació psíquica implícita; equival a la diferència entre una castració realitzada i una mera amenaça de castració (Fixem-nos que ha passat de “la nena suposa”, en el text “La dissolució del complex d'Edip”, a donar-ho per fet ell mateix). D'aquí també en treu la conseqüència que el super-jo de la dona sigui més feble que el de l'home. A “Sobre la sexualitat femenina(1931)” fa les següents afirmacions: Que la dona té dues zones sexuals: la vagina, organ sexual femení, i el clitoris, masculí. I que del reconeixement de la castració passa a reconèixer la superioritat de l'home i la seva pròpia inferioritat, i que es rebela contra aquest estat de coses de tres maneres:

- 1) Apartant-se de la sexualitat,
- 2) Autoafirmant-se en la masculinitat, o
- 3) Adoptant l'actitud femenina normal.

El que entèn per una actitud femenina normal ho trobem a “La feminitat”(1932) on després de donar moltes voltes equipara feminitat amb passivitat, amb massoquisme, amb docilitat i amb dependència. Diu que amb el viratge cap a la feminitat, el clitoris ha de cedir, total o parcialment la seva sensibilitat i amb ella la seva significació a la vagina. En l'Edip ha de canviar d'objecte, de la mare al pare. En aquest text arriba a afirmar el següent: “la consecució de la finalitat biològica ha esta confiada a l'agressió de l'home i feta independent, en certa mesura, del consentiment de la dona” (violència sobre la dona).

Acaba arribant a la conclusió, el 1937 a “Anàlisi Terminable i interminable” que, “per allò psíquic, la biologia fa el papel de fonament rocós subjacent. Efectivament –afegeix Freud- **el repudi** de la feminitat no pot ser més que un fet biològic, una peça del gran enigma de la sexualitat”. Això ho diu referint-se a una impressió anterior, “sovint hom té la impressió d'haver travessat tots els estrats psicològics i d'haver arribat, amb el desig de penis i la protesta masculina, a la “roca de base”.

No podrem en absolut fer una anàlisi de tot el contingut d'aquests textos. Però si que he cregut convenient fer referència a les nocions més significatives que contenen perquè aniran sortint. De fet el que persegueixo és demostrar com seguir aferrant-se a les idees contingudes en aquests textos és, a més de desferrat, incomplet. Però és més, reproduceix i legitima un ordre de coses que per a moltes persones d'avui és evident que és insostenible. Intento aportar evidències que la subjectivitat femenina és

molt diferent de com ell i els psicoanalistes que el segueixen la van dibuixant. I, com que encara avui la investigació en psicoanàlisi acaba remetent, en un cercle tancat i viciós, a la paraula de Freud, i a les seves teories del desenvolupament psicosexual, així doncs, acaba finalment trobant "la roca base", de manera que el discurs sobre la sexualitat femenina –en tant que identitat sexual- acaba essent un discurs masculí més que una experiència de les dones.

Sexe únic

Per cert, el que sabem actualment respecte del sexe únic, gràcies a les troballes de l'embriologia, és que justament el contrari del que Freud sostenia és cert, en absència d'androgens un embrió, encara que genèticament sigui mascle, es desenvoluparà com a femella. L'estat neutre, de repós o inicial pels mecanismes centrals del sexe, així com els rudiments dels òrgans sexuals i els seus aparells annexes, són femenins; és a dir, si el flux normal d'androgens és bloquejat, el cervell femení reprèn el comandament. El cervell humà, embriològicament parlant, és femella, i, si en un període crític determinat –la vuitena setmana- rep l'empenta dels androgens alliberats pel cromossoma "y", llavors es masculinitza. De la mateixa manera, el penis resulta de l'androgeneització del clitoris, de manera que no es pot seguir sostenint que el clitoris sigui ni embriològicament, ni anatòmicament, un òrgan masculí.

Discurs masculí

Per què dic que acaba essent un discurs masculí? Perquè tal com la Dio Bleichmar explica hi ha documents de la correspondència entre Freud i Abraham que enriqueixen la comprensió del que ambdós acabaran publicant. Vaig a intentar resumir-ho. A partir de 1918 Freud treballava per trobar evidències del sexe únic, era l'època en que Abraham publicava "Manifestacions del complex de castració femenina" (1922), on deia, "ha ha molts fenòmens psicològics atribuïbles al complex de castració femení, són moltes les dones que pateixen per haver nascut tals. N'hi ha que no saben els motius i d'altres invoquen a tot tipus de raons: desventatges socials, restriccions educacionals, limitacions sexuals, prohibicions per l'exercici de treballs i professions, etc. Això són racionalitzacions, la psicoanàlisi demostra que els veritables motius subjacents d'aquest malestar són: a) se senten en desventatge davant la inferioritat dels seus òrgans; b) moltes dones no han superat el complex de castració.

Aparell genital únic

En aquesta la correspondència entre Freud i Abraham, el que troba la Emilce, es que a continuació les cartes giren a l'entorn de si la nena té una consciència precòç de la vagina o no, al que Freud respon: “d'aquest assumpte no en sé absolutament res”, per afirmar tot seguit, unes ratlles més avall, “la vagina, com tots sabem, és una adquisició tardana per separació de la cloaca”. És a dir, opinen que la nena té consciència de la vagina per les sensacions que li arriben via rectal, en la defecació, però aquestes opinions no es basen en cap anàlisi directa, sinó en el relat que un pare fa de la seva filla de 9 anys.

Que la nena tingui percepcions precoces o tardanes de la vagina/i que aquestes percepcions siguin d'origen eròtic o provinguin del recte, són dades centrals per la seva teoria del desenvolupament. Indiquen que la sexualitat de la nena és femenina i no masculina, contràriament al que ells sostenien. Si Freud hagués acceptat la precocitat de les sensacions vaginals hauria hagut de modificar tota la seva teoria.

En aquest punt cal dir que la Karen Horney, el 1922, i basant-se en dades clíniques que havia obtingut directament de les seves pacients, va presentar un article de rèplica al de Freud “Algunes conseqüències psíquiques de la diferència sexual anatòmica”, que ella va titular “The flight from womanhood” (i que es fa difícil de traduir, però ho podríem deixar per “La fugida de ser dona”), amb el que ja va aportar les dades de les que avui disposem inequívocament. Va descriure la importància de les sensacions vaginals primerenques de la nena i del seus desitjos libidinals vers el pare, i va apuntar que l'enveja del penis era secundària a la por del mal que el penis del pare li podria fer en els seus genitals amb el seu tamany tan gran. També afirmava, en aquest article, que tant el clítoris com la vagina pertanyen a l'aparell genital femení i que no cal canviar de zona. Finalment deia que les dones que volen “fugir de ser dones” en realitat volen fugir de la desavantatja social de les dones en una cultura d'orientació androcèntrica. Què més podríem afegir a les afirmacions de la Horney setanta cinc anys després?

Aquestes aportacions de la Horney no van ser recollides per Freud ni incorporades a les seves reflexions, i malgrat la seva ignorància reconeguda sobre la sexualitat femenina va seguir mantenint la teoria del sexe únic (el masculí), i la de l'anestesia de la vagina.

Excitabilitat de la vagina

Serà Money qui, el 1982, afirmi que l'excitabilitat de la vagina està assegurada per qualsevol estimulació eròtica, vingui d'on vingui. Així doncs, que tant l'orgasme clitoridià, com l'absència d'excitabilitat de la vagina són creences i teories que les situacions experimentals de l'acte sexual desmenteixen.

Mite del doble orgasme

En resum, la creença del doble orgasme femení, clitoridià i vaginal, és una mena de mitologia que continua tenint vigència malgrat la seva inexactitut, ja que es confon la zona d'estimulació amb la zona d'orgasme, que només pot ser vaginal, ja que és l'únic organ que pot contracturar-se. Sigui quin sigui l'estímul –tàctil, auditiu, visual,- que desencadeni l'excitació genital, ho fa de la zona genital sencera.

Anestesia vaginal

Per tant, la psicoanàlisi hauria de revisar la seva visió del tema de l'anestesia de la vagina i considerar-lo com un efecte de la repressió i com la causa de la frigidesa. I per tant tractar-ho com a problema. Kinsey el 1953 ja es va adonar que moltes dones no responien davant material eròtic sexual, però va ser Heiman qui, el 1975 va informar de que s'excitaven (donaven una resposta sexual mesurable) però no se n'adonaven conscientment. En aquest sentit hem de parlar d'una repressió específicament femenina durant la pubertat especialment, lligada el gènere, en que la nena es veu obligada a reprimir tota expressió i disponibilitat a l'acte sexual, i no només això, sinó com demostra la Carol Gilligan, a reprimir bona part de la seva agudeses intel·lectual per afavorir una feminitat més “adaptada”. La pubertat és l'època més crítica per la nena, durant la menarquia augmenta la por de la nena a rebre danys en els genitals. Pensem que aquesta època és molt complexa perquè s'articulen tres coses: 1) tota la fantasmàtica que la nena ha processat durant la infància, 2) amb les conseqüències de començar a actuar la seva sexualitat, 3) juntament amb el descobriment de la violència associada a la sexualitat. La violència domèstica, real, escrita i a la televisió sobre el paper femení en la sexualitat que veuen les criatures, també hi deu tenir alguna incidència. Tant és així que veiem com la nena es fa “la tonta”, davant aquesta situació tan complexa. Per una banda sap de la violència sobre el cos de la dona, per tant sobre el seu cos. Per una altra tot el seu cos és sexualitzat per la mirada dels homes, que el veuen com a erotitzant. Ella sap que participa, tot i que sense voler-ho, d'aquest joc i se sent culpable. És d'aquesta sexualització precoç que es “fa la tonta”, perquè no disposa

de prou elements per manejar. Aquesta defensa la portarà a la repressió, a no reconèixer l'excitació.

Aportacions de la Guillian

Segons mostren treballs actuals de la Guillian i Brown (1990) del pas de la pubertat a l'adolescència, aquest "fer-se la tonta" comporta seriosos conflictes a la noia que la porten a fer moltes desconexions: entre el seu cos i la seva ment; entre el seu desig i la seva paraula, entre el seu jo i les seves relacions, entre els seus sentiments i pensaments interiors i el món exterior, a la vida en l'espai públic. En aquest sentit s'ha trobat que aquesta edat és sovint l'inici de trastorns somàtics, depressius, de l'autoestima, d'anorèxia i de bulimia. Un treball de 1989, que és una metaanàlisi de 23 treballs sobre la població psiquiàtrica en consulta interna o externa, mostra que hi ha una incidència en el 77% de les dones d'aquesta població de personalitats borderline.

La morbiditat femenina té dues característiques rellevants: la seva aparició a partir de la pubertat i la incidència de la sexualitat en la seva causació. Potser ens trobem amb un procés de sexualització de la noia que li ve imposada, davant la qual l'adolescent ha de fer un laboriós camí per apropiat-se'n, un camí ple de vicissituds, ja que pot comportar diverses ansietats, com la preocupació de la nena sobre la integritat del seu cos, i les conseqüències indesitjables que pot comportar la satisfacció del desig sexual.

La Guillian ha fet moltes contribucions a l'estudi de la nena adolescent. En un treball de 1989 descriu l'adolescència com un període especialment crític perquè planteja un problema de connexió més que de separació. Aprofundim una mica en aquests conceptes perquè són claus per la teoria que estem mostrant. Margaret Mahler, el 1960, completava la concepció freudiana del desenvolupament. Segons la seva descripció la criatura segueix un procés gradual de maduració des de la indiferenciació de la simbiosi fins la separació-individuació. Aquesta teoria sosté que la fase final del creixement és assolir l'autonomia. El concepte de maduració psicològica clàssica és l'ideal de la cultura occidental: L'individu autònom, separat, autoduficient. Però aquesta posició és d'extrema soledat. Aquesta teoria és la intrasubjectiva. Per això la Guillian remarca que el problema de les adolescents és de connexió. Aquest problema no es resol fàcilment perquè el nostre pensament occidental tendeix a plantejar-lo en forma de polaritat, o és autosuficient o és una bona dona; o bé s'exclou a si mateixa o bé exclou els/les altres; ... Per tal que les nenes puguin respondre's a si mateixes han de resistir-se a la convenció de la "bondat" femenina, i si

volen respondre als/les altres han de resistir-se al valor que donem a l'autosuficiència i la independència. Dit en altres paraules han de fer un tall i optar per separació o per connexió.

Entrevistant nenes de 12 anys es va adonar que tenen un coneixement extraordinari del món social humà, un coneixement que han anat espigolant del que veuen, del que escolten, però que ni elles mateixes el poden sostenir perquè estan atrapades en una paradoxa si callen, com veuen a fer a la majoria de dones, perden la connexió amb els/les altres, i si parlen del que veuen i senten també, perquè hi ha coses que no es diuen. Ens descriu el que Balenky i col·legues han trobat, el 1986, que és que les dones es retiren en el silenci quan les paraules esdevenen armes i s'utilitzen per ferir. Però això és una paradoxa per les nenes ja que elles insisteixen en la necessitat que tenen de que, si hi ha conflicte, aquest estigui obert i puguin expressar el desacord.

Entre els 12 i 15 anys sembla que les nenes es traslladin de l'esfera pública a l'esfera privada. Han observat on i quan parlen les dones, i quan callen, s'han adonat de la condescendència de moltes dones a l'autoritat dels homes, han observat que el missatge per les dones és: calla, adona't de l'absència de dones i no diguis res. És llavors quan la Guillian es troba amb la sorpresa de la supressió del coneixement que les mateixes nenes tenien només uns anys abans, i que apareixen la pusilanimitat i la tonteria. Apareix el tall, les desconexions a les que feiem referència.

Una veu diferent

Encara vull afegir unes dades més del que va trobar la Guillian que van sorgir de la seva recerca sobre el desenvolupament moral. Ella treballava amb Kohlberg i va descriure els dos tipus diferents de raonament moral que mostraven els/les adolescents: el de justícia que era el que el nois tendien a tenir i que consisteix en relacions d'igualtat, i les noies més aviat optaven per un raonament de cura, de responsivitat a l'altre. Tot això tenia lloc durant els anys 70 en que la investigació en psicologia del desenvolupament va trobar una "veu diferent" en la concepció del self (l'un/a mateix/a) i de la moral de les dones i va canviar el camp perquè s'expandís més enllà de la concepció tradicional del self com a separat i la moral com a justícia per incloure tant les experiències de separació i de connexió com les de justícia i cura.

Jessica Benajmin

Tot això va comportar una evolució el concepte del self (un/a mateix/a), i als anys 80 va aparèixer la teoria de Daniel Stern, que va mostrar que la

criatura no és aquell ésser indiferenciat que es creia, sino que des de tan aviat com els 4 mesos de vida ja comença a iniciar jocs de comunicació. A aquesta teoria la va anomenar intersubjectivitat. Sosté que ja en aquesta primera comunicació hi ha dos subjectes en interacció, és a dir, dos subjectes que es reconeixen l'un a l'altre. Aquesta teoria introdueix unes possibilitats d'integració molt superiors a la de Mahler. La seva visió intrasubjectiva estava basada en la complementarietat en la relació –un subjecte que es desenvolupa per l'acció dels objectes que l'estimulen- i en el pensament polar –dependència o independència, jo o l'altre,- mentre que la visió intersubjectiva de Stern introdueix la noció de mutualitat y proposa el sosteniment de la tensió de les paradoxes. En reconèixer que jo i l'altre existeixen simultàniament, accepta que les polaritats no són mutuament excloients, i augmenta la complexitat. Stern també va completar la seva teoria amb el concepte de “self” un/a mateix/a i ell sosté que la persona té un self en evolució tota la vida.

Cultura contemporània, Benjamin, Guiligan

Si tornem un moment al debat de la nena adolescent ens adonarem que el fet que es col·loqui en posició de connexió més que de separació ens mostra que està vivint un conflicte que va molt més enllà del l'àmbit individual; respon també a un debat molt més ampli en la cultura occidental contemporània, que té la seva traducció en l'evolució de les teories psicològiques contemporànies. El concepte de maduració psicològica que es desprén de Mahler, de persona autònoma, separada, autosuficient, impregna la nostra cultura occidental i ha donat lloc a un ideal d'individu distant, impersonal, racional: l'ideal de persona madura és masculí, encara que hi hagi dones incloses, i comporta una soledat profunda. El concepte de maduració que es desprén de la intersubjectivitat és el que afronten les adolescents quan intenten trobar maneres de connectar sense renunciar a la diferència. La Jessica Benjamin, en el seu llibre “Los lazos de amor. Psicoanálisis, feminismo i el problema de la dominación” Paidós 1996, aprofundeix en aquest debat i fa aportacions molt interessants de com caminar pel camí de la intersubjectivitat.

Dissimetria

Com veiem la intersubjectivitat es basa en diferents processos d'intercanvi. Es tracta d'una experiència complexa cognitiu-afectiva, on queda clar que la comunicació profunda entre dos éssers humans és un procés de traducció de l'experiència de l'un per l'altre. Ara bé està clar que existeix una dissimetria entre la ment de l'adult i la del bebè que permet que puguem dir que és l'adult el que construeix la del bebè.

Gènere com un troquelat post-natal

Parlem un moment del concepte de gènere. Va ser introduït per John Money el 1955, i no va ser incorporat a la psicoanàlisi fins el 1964, Robert Stoller formulava el gènere com: “nucli de la identitat que dóna compte del sentiment íntim de saber-se noi o noia”. El concepte de gènere, com hem dit, és clau per entendre la feminitat/masculinitat com una dimensió de la instància del jo: la identitat, el sentit del “self” del “l’un-mateix/una-mateixa”. La corrent principal de la psicoanàlisi encara no ha incorporat aquesta noció.

El jo és des del seu origen una representació d’“un mateix/una mateixa” genèrics. El gènere és un dels atributs constitutius del jo des del seu origen. Per la parella parental el fetus ja té sexe, i és a partir de la forma dels seus òrgans sexuals externs que es desencadena allò que Money ha definit com “el dimorfisme de respostes davant els caràcters sexuals”, és a dir, si té penis se li assignaran un conjunt de comportaments, i si té vagina un altre de diferent. Aquest dimorfisme –dues formes diferents- és un dels aspectes més universals del vincle social”. Aquesta noció és fonamental ja que posa de manifest que la **sexualitat humana és cultural**: Que es tracta d’un sistema múltiplesment determinat i normativitzat, al que anomenem sistema sexe-gènere i que posa de relleu que és el gènere el que configura i normativitza la sexualitat. A diferència del que sostenia la psicoanàlisi que deia que era el sexe. És a dir, el que anomenem identitat sexual no està determinada per la biologia i l’anatomia sino, i sobretot per la creença que tenien els pares sobre el sexe que corresponia al cos que criaven.

Així doncs, si agafem aquesta definició en termes psicoanalítics ens trobem amb el desig, el fantasma, el lloc, les expectatives dels adults sobre aquest futur ésser nen o nena. Podríem dir, doncs, que la sexualitat de l’adult preexisteix i institueix la de la criatura.

Money va assenyalar que l’esquema de gènere codificat per via dels sentits a la ment, en el cervell, després del naixement, és tan poderós com l’esquema que és codificat mitjançant les hormones fetals en el període prenatal. En la vida postnatal l’esquema de gènere codificat pels sentits es pot convertir en tan immutable com el cas d’una llengua materna. En aquest sentit és com la “impronta” o troquelat de Lorenz. Recordem el concepte: Lorenz treballava com a etòleg amb ànecs. Es va adonar que naixien mab un patró genètic d’acció fixe que fa que segueixin qualsevol cosa que es belluga. Normalment és la mare. Però Lorenz s’hi va interposar i hi va haver un ramat d’anegüets que le va seguir a ell.

Així, Money va introduir més complexitat al fenomen de la identitat sexual en fer-nos veure que el sexe és un sistema multifactorial en el qual el gènere és un dels factors que de vegades té tal envergadura que condueix el subjecte a torçar la seva dotació anatòmica de naixement.

Money també va cridar l'atenció sobre el fet que en la determinació de la vida sexual i emocional de les persones hi intervenen un encadenament i multiplicitat de factors pre i post-natals. Del que Money es va adonar és que no sempre hi ha una correspondència sexe-gènere. I que aquesta no correspondència pot ser deguda a molts factors diferents: una persona pot tenir una dotació genètica xy que la determinaria com a home; una alteració hormonal prenatal que faci que no presenti genitals externs i ser educada com a nena. El que li cridava l'atenció era el fort que era la identitat de gènere, que, en reconèixer l'error, dificultava enormement corregir-lo, fins podia arribar a impossibilitar un canvi. Això va ser el que el va portar a formular el concepte gènere i a copsar l'enorme importància i complexitat d'aquest sistema.

Money es va adonar del poder modelador, creador de sentit, d'identitat, que l'experiència humana postnatal primerenca té sobre la biologia. Els pares, a través dels seus fantasmes, les seves creences i les seves conviccions eren capaços de generar una identitat contrària a l'anatòmica, però que tenia el mateix o més poder. Aquesta constatació no es contradiu gens amb les teories que atorguen una gran importància als primers anys de vida.

El que Money anomena gènere té a veure, doncs, amb un sistema de relacions cara a cara, dels pares i parents propers amb la cria humana durant els primers dos o tres anys de vida, i en que, a partir d'aquest tipus de relacions –anomenades intersubjectives pels psicoanalistes– s'institueix en el psiquisme el sentiment íntim de ser nen o nena.

El gènere és una teoria psicoanalítica per quant que es construeix a partir de la fantasmàtica i del desig de l'altre que s'implanta instituint el jo del subjecte. L'esser viu per devenir subjecte psíquic ha de passar per un procés humà que opera com un troquelat constituent de la seva subjectivitat. De fet Money, el 1988, proposava que calia una mena de terratremol teòric: un desplaçament des de la formulació en base a dos termes: herència/medi ambient, a la de tres termes herència/període crític/medi ambient”.

Als/les psicoanalistes ens toca explicar mitjançant quins procediments psíquics el subjecte individual construeix aquest identitat

femenina/masculina. Però encara hi ha més la teoria psicoanalítica no és només una teoria descriptiva o explicativa de la subjectivitat humana, sinó un conjunt de proposicions que participen en la institució i constitució dels significats de feminitat i masculinitat.

Això té importància, per exemple, perquè la “invisibilitat” de les dones també té lloc en el camp de la psicoanàlisi d’una manera particular. La tesi clàssica de Freud és que la nena és un nen incomplet o modificat. Això vol dir que en la psicoanàlisi la nena i la feminitat continuen invisibilitzades, que no hi ha una simbolització del sexe de la dona com a tal. En aquest sentit repeteix l’imaginari col·lectiu i històric de la dona com a derivat de l’home des que el món és humà, des que va sorgir d’una costella d’Adam, fins Hipòcrat, Galè, Plató, Aristòtil, tots repeteixen sense parar les categories tèoriques de “inferior”, “inacabada”, “imperfecte”, “mutilada”,...

Teoria de la castració

Tal com veiem en els textos, doncs, la teoria de la castració és en realitat una teoria infantil sobre la diferència dels sexes, però traslladada a teoria psicoanalítica, tal com deiem, Freud es va acabar creient les teories sexuals infantils de Juanito (el cas inspirador).

De fet les teories sexuals són respostes a interrogants que es plantegen els nens i les nenes per les que no obtenen una resposta immediata. Fins fa poc als nens que s’interessaven pel seu origen se’ls contestava amb la “teoria de la cigonya”, “la col”, o que “els enviava Déu”. La resposta a aquesta pregunta és universalment evitada perquè enfronta els adults amb informació sobre la seva sexualitat.

Com a conseqüència es creen dues dimensions de l’experiència igualment secretes: 1) la sexualitat dels adults i la dels nens i les nenes, i, a la vegada, 2) una escisió del saber (constitutiva de l’inconscient, ja que entraria en el domini de l’amnesia infantil) el domini de les seves fantasies sexuals i la vida psíquica.

Psicoanàlisi, lloc on acudir?

Precisament moltes dones acudeixen a la psicoanàlisi en un intent de trobar el seu lloc i d’explicar-se el malestar que els produïx ser dones, per elaborar el conflicte o el rebuig que tenen de la feminitat tal com la viuen. De fet, la majoria de les persones que s’apropen a la psicoanàlisi, ho fan per trobar alguna resposta per la seva intimitat, y cercant alguna clau pels

seus problemes emocionals i sexuals. En la metodologia del cas per cas és on poden trobar la seva resposta.

La pregunta que sorgeix a continuació és si la psicoanàlisi és el lloc, el mètode, la teoria, el discurs, l'experiència (si emprenen un tractament) on anar per donar forma a les preguntes i problemes que genera la identitat femenina, i per tant la sexualitat?

Amb aquesta exposició volem mostrar com la psicoanàlisi ortodoxa no només no pot ajudar a clarificar aquest debat sinó que l'entorpeix. És més, contribueix al manteniment i a la repetició dels patrons de dominació. Per què? Doncs perquè no ha estat capaç d'incorporar les evidències que qüestionen els presupòsits bàsics d'aquesta disciplina. Vegem-ne les conseqüències: una dona en un divà equipara la seva creativitat amb una sensació de potència, davant la qual té sensacions contradictòries, de benestar i d'angoixa. Un/a psicoanalista li interpreta, amb la millor de les intencions, que concebeix aquesta creativitat com a posseir un penis i a la vegada aquest fantasme com a una usurpació. La pacient sentirà culpa, ja que es tracta d'un robatori. Li ha interpretat com a "enveja del penis".

Enveja de penis

Entrem en el concepte, i veurem en primer lloc que cal substituir enveja del penis per enveja del fal·lus en tant que símbol. Fixem-nos què amaga l'equivalència entre penis i fal·lus. El mèrit del valor simbòlic del fal·lus, diuen alguns analistes, és el seu universal, i aquesta universalitat descansa sobre una equació simbòlica entre els termes: fecunditat=potència=autoritat=penis erecte=fal·lus. En aquesta sèrie no hi ha el ventre, ni el pit que corresponen a símbols de fecunditat. De nou, els logos i el seu poder han tornat a invisibilitzar qualsevol concepte de potència femenina.

El penis és el símbol d'un significat: el poder sobirà, i símbol de fal·lus. Llavors el penis símbol masculí, de masculinitat, designa tots els atributs dels que exerceixen el poder. En aquest sentit quan una dona exerceix algun tipus de poder es tendeix a concebir-la i anomenar-la fal·líca, i com a tal portadora dels pitjors els mals. No oblidem que en la gènesi de moltes patologies psicològiques sempre hi ha la mare fal·líca.

Observem que és freqüent que, dins la ortodòxia psicoanalítica, les dones acaben definides com exercint algun moviment il·legítim, ja sigui de la ment, del comportament, de les reivindicacions.

El problema de la dona del divà, doncs, no té res a veure amb el de desig d'usurpació o d'apoderament de quelcom que no li pertany. Caldria entrar en l'anàlisi particular de l'ambigüitat que sent.

Efectes psíquics de teoritzar d'aquesta manera. Quan a una dona que ocupa un lloc social de presitigi, té una posició de poder o bé es dedica a una activitat intel·lectual o professional, se li interpreta que això són desitjos exhibicionistes i de rivalitat destructiva, a més de confirmar-li que hi ha llocs "naturals" de l'home, se l'acusa de robo i d'usurpació si ella els ocupa. Llavors, a més d'angoixa per la usurpació, afegirà sentiments de culpa i dubtes sobre la seva condició femenina, el que provocarà alteracions i/o conflictes entorn a l'àrea sexual i autoinculpacions per l'ús que fa de la seva intel·ligència, activitat que s'ha convertit en l'equivalent d'un penis. D'aquesta manera es legitima, reforça i refrenda una concepció sexista de l'activitat intel·lectual, o de les posicions de prestigi i poder, com atribut natural i exclusiu de l'home. Mentre es faci això se seguirà desconeixent la distinció entre feminitat i sexualitat femenina, entre gènere i sexe, entre paper social i desig sexual. Se seguirà tapant i accentuant l'ordenament jeràrquic entre els gèneres insistint en la diferència dels sexes, i per tant, reduint la complexitat dels conflictes inherents a l'alteritat i la desigualtat humana a allò visible d'una diferència: l'anatomia.

Qualsevol dona que faci un bon paper en àmbits tradicionalment masculins "sap" que si ho fa bé despertarà des d'"un silenci gèlid" fins la indignació més fonda entre l'audiència masculina, i que les possibles represàlies sempre inclouran, com a constant, un dubte sobre la feminitat, entre altres.

La rivalitat entre els sexes es psicoanàlisi s'ha formulat en termes genitals, confonent el significat amb el significat, el genital amb l'ampli àmbit d'acció humana que simbolitza la masculinitat.

Per altra banda és fàcil suposar que les dones de totes les èpoques històriques deuen haver tingut índexs importants d'enveja a les prerrogatives masculines en tots els ordres de l'experiència humana: sexual, social, intel·lectual, política, etc.

La mare fàl·lica

Hem parlat de la mare fàl·lica. Entrem-hi: Freud, a partir del text "Un recuerdo infantil de Leonardo da Vinci" fa una generalització del que interpreta que li passa a la mare d'un homosexual a totes les mares, i diu, tota mare és d'alguna manera una dona insatisfeta que cerca alguna cosa més enllà del seu marit". D'això passa a la teoria de la seducció originària, és a dir, parla de la figura de l'adult pervertidor, primer les ninyeres,

després els germans més grans, el pare i finalment la mare. La mare insaciable de Lacan. I llavors diu, “el pit de la mare es recubreix amb el significat de tenir penis. És quelcom més complex ja que el fal.lus no està només en la posició del fill. El mateix pit va a ocupar el lloc fantasmàtic del fal.lus que empeny entre els llavis del lactant. Freud i Lacan concebeixen la maternitat en termes d’idealització.

La mare gaudeix del seu pit, de crear vida, de l’afectivitat i el vincle de tendresa, i del plaer sexual, però no té perquè fer l’equivalència simbòlica de que el seu pit és un penis que no té. D’un plus de plaer, que va acompanyat de nits sense dormir, d’esgotament, de tancament al món, ... un observador de l’escena, un home, l’eleva a la categoria de component sexual privilegiat. El que és un organ que es talla, que fa edemes, que fa mal, queda invisibilitzat, en tant que experiència maternal concreta, i entès únicament com a pur organ de plaer. Sembla que per poder cencebir allò pur i dur del plaer de la mare fos necessari fer-lo correspondre amb un “penis que s’empeny dins els llavis del lactant”. ¿No sembla más sencill pensar que l’observador de l’escena entra en competència i s’introdueix amb els mitjans que coneix i experimenta, és a dir, en termes fàl.lics?

Comencem a veure com la mare fàl.lica té un component de masculinitat que no prové precisament de la subjectivitat femenina, sino de la subjectivitat de qui observa l’escena o el que teoritza sobre ella. Però tornem un moment al cas. Aquestes conclusions les treu Freud del cas de Leonardo da Vinci, on acusa Caterina, la seva mare, en tant que mare abandonada pel seu marit, de prendre el seu fill com a substitut, i de robar-li una part de virilitat. En cap moment es planteja quin paper perturbador de la virilitat pot tenir l’absència del pare, ni quin paper fa un pare que no es responsabilitza de la concepció del seu fill i l’abandona a mans de la seva mare.

Pêrò és més, a la mare fàl.lica se li atorga la responsabilitat de la tragèdia mental. Recordem que la mare fàl.lica és a les hipòtesis causals de la psicopatologia psicoanalítica, amagant la responsabilitat que pertany al pare. Pare que s’apodera de la narració i la moldeja per blanquejar-se. La mare fàl.lica en tant que amo absolut representa la versió psicoanalítica que encobreix, per un costat la paternitat irresponsable i, per l’atre una sobrecàrrega de poder que esborra i fins torna invisible la càrrega de treball que s’exigeix a la “funció materna”. La mare s’ha convertit, de figura mítica sacralitzada, en pol mortífer i devorador, i a partir d’ella tots els mals mentals són imaginables per la cria humana.

Conclusions:

El que he intentat apuntar, de la mà de la Emilce, és que les diferències anatòmiques i les seves conseqüències psíquiques són insuficients per explicar la construcció de l'home i de la dona com a subjectes sexuals. Que la sexualitat humana i la diferència sexual són preexistents en l'ordre simbòlic i que s'instituteixen en cada un/a per efecte del poder estructurant de les institucions. Així doncs, que la sexualitat humana és cultural, i que és el gènere el que configura i normativitza la sexualitat.

Que la sexualitat humana sigui cultural significa que la nena, subjecte, que té diferències degudes a la institució simbòlica preexistent, ha de realitzar una tasca de captura, d'apropiació subjectiva d'aquestes diferències, i cal saber per on passa, els obstacles que hi troba, les solucions transaccionals que posa en joc per sortejar l'impacte que la feminitat preformada exigeix a la seva sensibilitat de subjecte humà.

En aquest sentit, en el domini de la seva pròpia subjectivitat en la captura d'allò preexistent i instituit, és on la nena pot trobar algun marge de llibertat, de transformació, i és d'aquest marge del que s'ocupa la psicoanàlisi.

Insistim en que la feminitat preexisteix a la nena, a la mare i al pare i que l'estudi del seu origen no pot fer-se al marge de les institucions de lo simbòlic que la institueixen: els valors de feminitat, els ideals de feminitat, els mites de feminitat. Aquests són els seus elements constitutius. La feminitat no és aliena a la sexualitat de la nena, és un dels seus components.

La sexualitat genital que la nena descobreix no només es tracta d'una experiència aliena, en tant que es refereix a la sexualitat dels adults, sino també d'una sexualitat aliena i legitimada pel nens i pels homes, però molt menys legitimada per les nenes i les dones. També descobreix una facilitació pels homes de l'exercici de la violència sexual, que li resulta veritablement enigmàtica. La convergència entre masculí, penis, violència i agressivitat legitimades (o, en altres paraules, no obertament sancionades) genera efectes psíquics de caràcter més o menys "traumàtic". Dono a traumàtic una definició especial: vull dir que no troba prou estructures cognitives i de significació a la ment que li permetin situar l'experiència.

En el curs del desenvolupament evolutiu també té lloc, paral·lelament a la simbolització del penis, el principi de simbolització del nu femení com a estímul eròtic per l'home i com a principal valor narcissista femení, juntament amb les capacitats reproductives del cos. En realitat, la nena ja té instituides aquestes simbolitzacions coma a femenines des de la primera

infància. Ja ha estat designada com a guapa, o com a “nena maca”, i ha jugat mil vegades a ser mamà. Ara afegeix el valor i el poder del nu del seu cos a la seva feminitat, allò que s’exhibeix i s’amaga de les maneres més capritxoses, però cada vegada menys misterioses, ja que les enes ho veuen per la televisió.. Però el nu per la nena té un altre significat que el d’estímul estètic-eròtic. Recordem que ja s’han establert la vergonya, el pudor, la protecció de la intimitat i el secret com els discs necessaris pel processament dels significats i les experiències de la sexualitat, de manera que el valor del nu impacta pel seu caràcter de paradoxa, ja que s’oposa al secret i a la protecció de la privacitat exposant la nena a una indefensió doble.

La nena quedarà instal·lada definitivament a la categoria de “sexe bell” i es col·locarà davant la feminitat de diferents maneres, però mai no podrà estar fora de la llei de la sexualització de la imatge corporal femenina. La nostra proposta és que el que constitueix la “mascarada”, la “disfressa”, l’“imaginari del jo”, és en realitat, la seva sexualització, que li ve imposada per mandat de gènere i que contribueix a l’escisió, el tall, la dissociació, a l’inconscient, d’una resistència tenaç a acceptar una identitat així. Tant si l’accepta com si la rebutja, aquesta identitat li comportarà patiment.

També ens podem preguntar perquè moltes dones, de manera conscient o inconscient, no volen ser “objecte de desig” de l’home. Ho podem entendre com un intent –fallit sens dubte- d’aconseguir domini, autonomia i valorització de la seva identitat. És un conflicte entre gènere i sexualitat. Si aquesta dona treu de l’escenari allò per l’única cosa que és tinguda en compte –el sexe- ¿serà reconeguda com a quelcom més? Aquesta forma de resistència simptomàtica consisteix en una oposició actuada, que no s’arriba a articular en paraules, en una reivindicació d’una feminitat que no vol ser reduïda a la sexualitat; d’un narcissisme que demana poder privilegiar la ment, l’acció en la realitat, la moral, els principis i no quedar-se atrapat només en la bellesa del cos.

Davant de tot això caldria corregir una pila d’hipòtesis sobre les causes i condicions que produeixen patologies femenines, ja que ens trobem que allò que perturba la feminitat és la mateixa feminitat tal com està establerta, és la mateixa sexualitat femenina amb els seus riscos reals, és la mateixa identitat femenina amb les seves desavantatges en una cultura que a la vegada mitifica i devalua la feminitat.

Si la nena està sumida en el desconeixement dels seus òrgans i dels seus plaers, caldrà donar-lo a conèixer i legitimar-los perquè pugui investir la zona erògena sense que li ho impedeixin la culpabilitat i les angoixes persecutòries.

Si la nena està colocada dins una imatge corporal que es constitueix en el seu “tot”, caldrà dessexualitzar les seves representacions.

Text de la primera versió, afegit al final de la segona. Sha de revisar.

Passivitat i massoquisme

Quan Freud associa passivitat amb feminitat, a què és refereix? La mare com adulta responsable no pot deixar de ser activa davant el nadó. Com tampoc podem sostenir cap passivitat en la vida sexual de la dona. I si hi és, la mateix psicoanàlisi ha reconegut que una dràstica inhibició requereix un paper molt actiu. La inhibició es porta a terme mitjançant un rebuig inconscient apoïat per medis conscients i té el seu fonament en la infància. És a dir, entenem la passivitat com un mecanisme de defensa del jo. La passivitat és doncs, “una manera d’aguantar el cop”. És en aquest sentit que la passivitat és un mecanisme davant la por, com a mecanisme de defensa autoconservatiu, i narcíssista. En tant que estratègia del jo la passivitat en el comportament (és a dir la manca de reacció de lluita o fugida) la podem explicar per la tipificació de gèneres. Si estudiem el parell activitat passivitat en relació amb les precripcions i prohibicions que governen tant les relacions com les diferències entre les sexes, ens podem explicar que Freud digui a “Esquema del psicoanàlisi”, nosaltres anomenem masculí a allò que és fort i actiu i femení a allò que és feble i passiu.

D’aquí passem a la polaritat subjecte/objecte que engloba les tres anteriors: actiu/passiu, fal·lic/castrat, masculí/femení. Aquesta polaritat té la major universalitat i antigüitat en les institucions de lo simbòlic.

Tant el nen com la nena són passius davant el poder d’implantació de l’adult en l’assimetria que es produeix en la intersubjectivitat. En canvi, en tant que nen o nena s’enfronten a missatges adults molt diferents en quant a la legitimació dels formats d’activitat i passivitat en sectors determinats del comportament.

La passivitat és un requisit pel masoquisme: Durant el període de latència l’activitat de la nena es desplega en assajar i observar les múltiples formes de ser graciosa i objecte de la mirada i simultàniament en controlar i reprimir tota amenaça interna de la pulsio, és a dir, en no enterar-se de si s’ecita o es masturba.

La intensitat de la repressió de la sexualitat troba fonament en la infinitat de missatges de tot tipus (tant els que es colen de l’inconscient matern i patern com els explícits) que la nena rep durant la latència. Hi ha la nena “que es deixa”, la que “és fàcil”, “la puteta”... Aquesta activitat femenina precoç és

valorada de manere ambivalent per les instàncies psíquiques: el jo ho rebutja i l'allò s'excita.

La sexualitat és molt complexa. Hi intervenen al menys tres elements: la fantasia conscient (o fantasma inconscient), l'excitació física i la disposició a l'acte. En la nena l'excitació i la fantasia de plaer es cobreixen amb una capa d'obscuritat repressora (d'històries romàntiques), i la disposició a l'acte tendeix a passivitzar-se.

Així doncs en les prerrequisits del massoquisme hi hem de tenir presents els components passius del jo de la mare i els formats i missatges inconscients del pare sobre "la passivitat" de la feminitat de la nena.

La pubertat genera una sèrie d'ansietats a la nena sobre la integritat del seu cos i sobre les conseqüències indesitjables que la satisfacció del desig sexual pot comportar. Com hem vist és l'època del desenvolupament més crítica per la nena.

Fins ara la conflictivitat d'aquesta època s'explicava per la major repressió, deguda a la prolongació del vincle amb la mare, a la "orientació cap a l'interior" i a les tendències massoquistes. Els canvis físics de la pubertat fan disminuir la satisfacció corporal de les noies, mentre que l'augmenten en les nois.

Quan els nois i les noies poden procrear, se'ls reforcen els estereotips de gènere. Es fomenta la independència i la consecució en els nois i es vigilen més d'aprop els moviments de les noies. El rebuig a la menstruació no s'ha entès. Resulta que la pubertat enfronta les noies amb efecte paradòjic en relació amb la seva sexualitat: l'amenaça d'haver d'assumir una maternitat no desitjada en aquest moment, l'amenaça potencial de mal corporal, l'amenaça de degradació de la seva autoestima (si cau en una identitat devaluada), ja que encara que actualment es produeixi una activitat sexual similar entre nois i noies, l'efecte psicològic d'aquesta activitat és molt diferent per uns i altres.

En la pubertat és quan la incidència de la sexualitat es presenta amb tot el rigor en la subjectivitat femenina. És llavors, en tant que sent la seva feminitat com amenaçant i conflictiva, que la noia pot rebutjar i desconnectar-se del seu cos i intentar preservar la seva integritat. La pregunta és : i què passa en la ment de l'adolescent quan se sent amenaçada cap a una sexualització obligatòria, normalment, o una sexualització traumàtica, a vegades?.

La menstruació, en general està associada a processos vinculats amb sentiments de preocupació, vergonya i tendència al secret. Aquest fenomen

físic enfronta les dones a una atenció periòdica, a un examen cuidados de la regularitat o irregularitat, a una “certa” limitació de les seves activitats i a una preocupació per les seves conseqüències. El cos se li imposa, ho vulgui o no. Per altra banda és evident la victimització de la dona en la violència heterosexual: l’incest, l’abús, l’explotació, el comerç, el maltracte, tenen com escenari el cos de la dona.

La construcció de la feminitat, doncs, no sorgeix de la subjectivitat femenina. La dona ja troba constituïts els models del jo i dels seus ideals. A més en la constitució de la sexualitat femenina també hi ha elements externs, intrusius, com el fet que el cos de la noia genera significat sexual sense que sorgeixi de la pròpia subjectivitat. Llavors és necessari acudir a mecanismes de renegació i dissociació per poder desvincular-se d’aquest significat intrusiu que és implantat permanentment. Una manera de treure’s del cap un significat perturbador per la cognició és acudir a alguna forma de desconeixement, el que permet explicar una altra característica molt femenina, com hem vist: la pusilanimitat, la tonteria. De tant fer-se la tonta la nena, la dona, acaba o per ser-ne o per creure-s’ho, ja que funcionar permanentment per desconeixement genera efectes empobridors.

També ens podem preguntar perquè moltes dones, de manera conscient o inconscient, no volen ser “objecte de desig” de l’home. Ho podem entendre com un intent –fallit sens dubte- d’aconseguir domini, autonomia i valorització de la seva identitat. És un conflicte entre gènere i sexualitat. Si aquesta dona treu de l’escenari allò per l’única cosa que és tinguda en compte –el sexe- ¿serà reconeguda com a quelcom més? Aquesta forma de resistència simptomàtica consisteix en una oposició actuada, que no s’arriba a articular en paraules, en una reivindicació d’una feminitat que no vol ser reduïda a la sexualitat; d’un narcissisme que demana poder privilegiar la ment, l’acció en la realitat, la moral, els principis i no quedar-se atrapat només en la bellesa del cos.

Aquesta dimensió no és prou reconeguda i es considera que invadeix el territori masculí, que castra l’home, o que s’identifica amb ell i fuig de la feminitat convencional –femella-mare-mestressa de casa- que s’enfonsa en la dependència, el sobrecompromís emocional, la inferioritat, i només se li acudeix autoenganyar-se.

Qualsevol dona que faci un bon paper en àmbits tradicionalment masculins “sap” que si ho fa bé despertarà des d’“un silenci gèlid” fins la indignació més fonda entre l’audiència masculina, i que les possibles represàlies sempre inclouran, com a constant, un dubte sobre la feminitat, entre altres.

La rivalitat entre els sexes es psicoanàlisi s'ha formulat en termes genitals, confonent el significant amb el significat, el genital amb l'ampli àmbit d'acció humana que simbolitza la masculinitat.

Conclusions:

El que he intentat apuntar, de la mà de la Emilce, és que les diferències anatòmiques i les seves conseqüències psíquiques són insuficients per explicar la construcció de l'home i de la dona com a subjectes sexuals. Que la sexualitat humana i la diferència sexual són preexistents en l'ordre simbòlic i que s'instituteixen en cada un/a per efecte del poder estructurant de les institucions. Així doncs, que la sexualitat humana és cultural, i que és el gènere el que configura i normativitza la sexualitat.

Que la sexualitat humana sigui cultural significa que la nena, subjecte, que té diferències degudes a la institució simbòlica preexistent, ha de realitzar una tasca de captura, d'apropiació subjectiva d'aquestes diferències, i cal saber per on passa, els obstacles que hi troba, les solucions transaccionals que posa en joc per sortejar l'impacte que la feminitat preformada exigeix a la seva sensibilitat de subjecte humà.

En aquest sentit, en el domini de la seva pròpia subjectivitat en la captura d'allò preexistent i instituit, és on la nena pot trobar algun marge de llibertat, de transformació, i és d'aquest marge del que s'ocupa la psicoanàlisi.

Insistim en que la feminitat preexisteix a la nena, a la mare i al pare i que l'estudi del seu origen no pot fer-se al marge de les institucions de lo simbòlic que la institueixen: els valors de feminitat, els ideals de feminitat, els mites de feminitat. Aquests són els seus elements constitutius. La feminitat no és aliena a la sexualitat de la nena, és un dels seus components.

Tornem a l'anàlisi freudià de la nena, i vegem les entrades en les opcions de gènere que l'ordre sexual de les nostres societats li ofereix. Estem en les inicis dels processos de simbolització tant del penis com del cos femení. La nena va construir un significat de penis com a símbol del valor narcissista que els homes atribueixen a la seva possessió, al tamay, a la cura de l'òrgan i a l'obtenció de plaer, i que, a través de múltiples desplaçaments simbòlics de l'òrgan a tot el cos, s'erigeix en les possessions i poders anomenats masculins. El tamany i la força són qualificatius que abarquen un registre complet de la masculinitat: la potència erèctil, la força del caràcter, la potència de la ment, la força del seu coratge, la potència de les seves

finances, la força del seu poder. Penis i fal·lus es constitueixen en equivalents. Valors que la nena identifica en la categoria “baró=home=pare” i jutjarà el seu propi pare i els homes del seu entorn des d’aquestes categories.

Per la nena, la sexualitat genital que descobreix no només es tracta d’una experiència aliena, en tant que es refereix a la sexualitat dels adults, sino també d’una sexualitat al·linea i legitimada pel nens i pels homes, però molt menys legitimada per les nenes i les dones. També descobreix una facilitació pels homes de l’exercici de la violència sexual, que li resulta veritablement enigmàtica. La convergència entre masculí, penis, violència i agressivitat legitimades (o, en altres paraules, no obertament sancionades) genera efectes psíquics de caràcter més o menys “traumàtic”. Dono a traumàtic una definició especial: vull dir que no troba prou estructures cognitives i de significació a la ment que li permetin situar l’experiència.

En el curs del desenvolupament evolutiu també té lloc, paral·lelament a la simbolització del penis, el principi de simbolització del nu femení com a estímul eròtic per l’home i com a principal valor narcíssista femení, juntament amb les capacitats reproductives del cos. En realitat, la nena ja té instituides aquestes simbolitzacions coma a femenines des de la primera infància. Ja ha estat designada com a guapa, o com a “nena maca”, i ha jugat mil vegades a ser mamà. Ara afegeix el valor i el poder del nu del seu cos a la seva feminitat, allò que s’exhibeix i s’amaga de les maneres més capritxoses, però cada vegada menys misterioses, ja que les nenes ho veuen per la televisió.. Però el nu per la nena té un altre significat que el d’estímul estètic-eròtic. Recordem que ja s’han establert la vergonya, el pudor, la protecció de la intimitat i el secret com els discs necessaris pel processament dels significats i les experiències de la sexualitat, de manera que el valor del nu impacta pel seu caràcter de paradoxa, ja que s’oposa al secret i a la protecció de la privacitat exposant la nena a una indefensió doble.

Aquest segon significat del nu femení ha estat amagat per la teoria: la nena se sent exposada i amenaçada per ser nena en un món d’adults i per córrer el risc de sentir-se despullada davant els nois i homes. (Al voltant dels 7 anys es comença a operar una divisió estricta entre nens i nenes, i l’antagonisme entre nois i noies és un tret prominent de la vida dels grups). Al sexualitzar-se la masculinitat no produeix vergonya ni rebuig, en canvi la feminitat s’apropa a significats paradoxals per l’investiment narcíssista i autoconservatiu. És en aquest període que els nois necessiten consolidar una masculinitat incipient, i per això es mantenen a distància de les nenes, per eliminar qualsevol sospita de contaminació de les identitats, qualsevol amenaça de desvalorització masculina a través de la feminització que resultaria de la proximitat, la cooperació o l’amistat amb elles.

Això no vol dir que el cos de les nenes no es trobi pròxim a la subjectivitat dels nois, la contrari. El que passa és que es troba retallat i cosificat en un cos sexual.

La nena quedarà instal·lada definitivament a la categoria de “sexe bell” i es col·locarà davant la feminitat de diferents maneres, però mai no podrà estar fora de la llei de la sexualització de la imatge corporal femenina. La nostra proposta és que el que constitueix la “mascarada”, la “disfressa”, l’“imaginari del jo”, és en realitat, la seva sexualització, que li ve imposada per mandat de gènere i que contribueix a l’escisió, el tall, la dissociació, a l’inconscient, d’una resistència tenaç a acceptar una identitat així. Tant si l’accepta com si la rebutja, aquesta identitat li comportarà patiment.

Davant de tot això caldria corregir una pila d’hipòtesis sobre les causes i condicions que produeixen patologies femenines, ja que ens trobem que allò que perturba la feminitat és la mateixa feminitat tal com està establerta, és la mateixa sexualitat femenina amb els seus riscos reals, és la mateixa identitat femenina amb les seves desavantatges en una cultura que a la vegada mitifica i devalua la feminitat.

Si la nena està sumida en el desconeixement dels seus òrgans i dels seus plaers, caldrà donar-lo a conèixer i legitimar-los perquè pugui investir la zona erògena sense que li ho impedeixin la culpabilitat i les angoixes persecutòries.

Si la nena està col·locada dins una imatge corporal que es constitueix en el seu “tot”, caldrà dessexualitzar les seves representacions.